

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2022

Επιμέλεια, Πρόλογος: Μ. Δ. Χρυσομάλλης, Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΔΠΘ

Προλογικό σημείωμα

Στις σελίδες που ακολουθούν προσεγγίζουμε την παρουσία της Ελλάδας ενώπιον των δικαστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹ κατά το έτος 2022. Πρόκειται για μία καταγραφή, που γίνεται εκ μέρους μας ετησίως από το 2004, των αποφάσεων των ενωσιακών Δικαστηρίων με ελληνικό ενδιαφέρον, ταξινομημένων κατά θεματική ενότητα και όχι κατά την ημερομηνία έκδοσης ή το είδος διαδικασίας ή προσφυγής. Τέτοιες θεωρούμε, κυρίως, τις αποφάσεις επί προσφυγών για παράβαση που ασκήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, τις αποφάσεις επί προσφυγών ακυρώσεως, κατά παραλείψεων και αποζημιώσεως που ασκήθηκαν από την ελληνική Κυβέρνηση ή από Έλληνες (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) κατά των ενωσιακών θεσμικών οργάνων, τις προδικαστικές παραπομπές στο ΔΕΕ εκ μέρους ελληνικών δικαστηρίων και, ενδεχομένως, τις παραπομπές στο Δικαστήριο εκ μέρους δικαστηρίων άλλων Κρατών-μελών, στις οποίες εμπλέκεται Έλληνας ως διάδικος στην κύρια δίκη και, τέλος, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου (ΔΕΕ) επί αναιρέσεων κατά των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου (ΓΔΕΕ).

Παρακάτω καταγράφονται μόνο οι οριστικές αποφάσεις του ΔΕΕ ή του ΓΔΕΕ και όχι οι εισαχθείσες υποθέσεις κατά την περίοδο αναφοράς ή οι υποθέσεις επί των οποίων δεν έχει εκδοθεί οριστική απόφαση αλλά βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο (π.χ. έχουν δημοσιευθεί οι προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα). Η αναφορά παρακάτω περιορίζεται στον τίτλο της απόφασης (Δικαστήριο, αριθμός απόφασης, διάδικοι, ημερομηνία εκδόσεως), στη συνοπτική περίληψη καθώς και στο διατακτικό της ενώ δεν περιλαμβάνει άλλα μέρη και, κυρίως, το σκεπτικό της απόφασης. Οι ενδιαφερόμενοι, πάντως, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη διαδικτυακή πύλη του ΔΕΕ (<http://curia.eu.int>) για να αντλήσουν το σύνολο των στοιχείων μίας απόφασης, που τους ενδιαφέρει.

Πριν αναφερθούμε στην παρουσία της Ελλάδας ενώπιον των Δικαστηρίων της ΕΕ θεωρούμε σκόπιμο να σημειώσουμε ορισμένα στοιχεία για το ίδιο το Δικαστήριο και τη σημασία του συγκεκριμένου έτους αναφοράς (2022) για το θεσμικό όργανο. Το 2022 συμπληρώθηκαν 70 χρόνια από την ίδρυση του Δικαστηρίου, το οποίο κατά γενική ομολογία αποδείχτηκε το πιο επιτυχημένο θεσμικό όργανο συμβάλλοντας αποφασιστικά στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας. Εκτός όμως από «τα εβδομηντάχρονα» του Δικαστηρίου, το 2022 ήταν η επέτειος και άλλων σπουδαίων γεγονότων-σταθμών στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αφού συμπληρώθηκαν τριάντα χρόνια από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, με την οποία έγινε, για πρώτη φορά στις Συνθήκες ρητή αναφορά στις δημοκρατικές αξίες όπως το κράτος δικαίου, μια εικοσιπενταετία από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία επέκτεινε την «κοινωνική μέθοδο» και συμπεριέλαβε έτσι στην αρμοδιότητα του

¹Κατά το άρθρο 19 ΣΕΕ το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελείται από το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο και τα Ειδικευμένα Δικαστήρια.

Δικαστηρίου τον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης αλλά και μια εικοσαετία από την κυκλοφορία του ευρώ.

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το έτος αναφοράς χαρακτηρίστηκε από μια επιστροφή στην κανονικότητα για το θεσμικό όργανο, ύστερα από δύο χρόνια στη σκιά των επιπλοκών που προκάλεσε η υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας Covid-19.

Από τη μελέτη των ελληνικού ενδιαφέροντος αποφάσεων των Δικαστηρίων της ΕΕ θα πρέπει να σημειώσουμε τα εξής:

1. Κατά την περίοδο αναφοράς (2022) καταγράφηκαν οκτώ (8) αποφάσεις με ελληνικό ενδιαφέρον, σύμφωνα με τα κριτήρια που τέθηκαν παραπάνω. Έτσι, ο αριθμός των αποφάσεων παρουσιάζεται μειωμένος σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη (το 2018 και το 2019 καταγράφηκαν 12 ενώ το 2021 καταγράφηκαν 11 αποφάσεις ελληνικού ενδιαφέροντος) και ελαφρώς μεγαλύτερος από το 2020, όταν και παρατηρήθηκε επιβράδυνση στις εργασίες του Δικαστηρίου λόγω της πανδημίας COVID-19 (το 2020 καταγράφηκαν μόλις 6 αποφάσεις ελληνικού ενδιαφέροντος)².

Το γενικό συμπέρασμα που συνάγεται από τη διαχρονική έρευνα της παρουσίας της Ελλάδας ενώπιον του Δικαστηρίου είναι ότι ο ετήσιος αριθμός αποφάσεων με ελληνικό ενδιαφέρον δεν μπορεί να αυξηθεί θεαματικά, πρωτίστως, γιατί ο αριθμός ελληνικών προδικαστικών παραπομπών παραμένει εξαιρετικά χαμηλός, αποκλίνοντας σημαντικά από τους αριθμούς άλλων Κρατών-μελών και κατά δεύτερο λόγο γιατί μειώθηκαν σημαντικά οι αποφάσεις επί προσφυγών για παράβαση της Επιτροπής κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας σύμφωνα με το άρθρο 258 ΣΛΕΕ.

2. Και το 2021 παρουσιάζεται η ίδια βελτιωμένη εικόνα της χώρας μας σε ότι αφορά τις παραβιάσεις της ενωσιακής νομοθεσίας, που παρατηρείται από το 2010 και μετά. Έτσι, από τον εξαιρετικά υψηλό αριθμό των είκοσι δύο (22) αποφάσεων του Δικαστηρίου, που εκδόθηκαν το 2009, με τις οποίες αναγνωρίστηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 258 ΣΛΕΕ η παραβίαση των υποχρεώσεων εκ μέρους της Ελληνικής Δημοκρατίας, καταγράφεται μόλις μία (1) καταδικαστική απόφαση (κρατικές ενισχύσεις) κατά την περίοδο αναφοράς³. Ο αριθμός αποτελεί ισοφάριση της καλύτερης επίδοσης της χώρας μας που σημειώθηκε το προηγούμενο έτος (2021), σε σχέση με τη συμμόρφωση στις υποχρεώσεις της. Συνολικά δε την πενταετία 2018 – 2022 έχουν εκδοθεί 9 αποφάσεις του ΔΕΕ, με τις οποίες κάνει δεκτές προσφυγές της Επιτροπής κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας. Έτσι, η χώρα κινείται κοντά στο μέσο όρο του αριθμού των καταδικαστικών αποφάσεων ανά Κράτος-μέλος στην Ένωση των 27, που είναι περίπου 1 έως 1,2 αποφάσεις⁴. Οι λόγοι αυτής της βελτίωσης έχουν εκτεθεί διεξοδικά στο αντίστοιχο σημείωμά μας για το 2014⁵, οπότε παρέλκει η εκτενής επανάληψή τους. Επιγραμματικά μπορούμε να πούμε ότι αυτή, κατά τη γνώμη μας, οφείλεται: στη σημασία που φαίνεται να

² Βλ. σχ. Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Έκθεση Πεπραγμένων 2022, σελ. 22, διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-06/20205918_qdaq20101ein_pdf.pdf. Το 2020 περατώθηκαν 1540 υποθέσεις, έναντι 1739 το 2019 και 1769 το 2018)

³ Η αποκλιμάκωση ξεκίνησε το 2010 με επτά (7) καταδικαστικές αποφάσεις, ενώ το 2011 καταγράφηκαν τέσσερις (4), το 2012 πέντε (5), το 2013 δύο (2), 2014 τέσσερις (4), το 2015 τρεις (3), το 2016 τέσσερις (4), το 2017 πέντε (5) και το 2018 τέσσερις (4) καταδικαστικές αποφάσεις σε βάρος της χώρας μας.

⁴ Βλ. Δικαστικές Στατιστικές 2022, διαθέσιμες στο διαδικτυακό τόπο:

https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/stats_cour_2022_el.pdf, σελ. 12

⁵ Μιχ. Χρυσομάλλη, Η Ελλάδα ενώπιον των Δικαστηρίων της ΕΕ 2012 – 2013, ηλεκτρονικό περιοδικό DIGESTA, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο: <http://digestaonline.gr/index.php/2-uncategorised/3-digesta-online-2014>

αποδίδει πλέον η χώρα μας στην τήρηση των υποχρεώσεων της έναντι της Ένωσης, στην προσπάθεια να αποτινάξει από πάνω της την κατηγορία του Κράτους – παραβάτη των υποχρεώσεων του και ταυτόχρονα να ενδυναμώσει τις διαπραγματευτικές δυνατότητές της εντός της ενωσιακών θεσμών και, τέλος, στη βελτίωση των ρυθμών με τους οποίους η ελληνική δημόσια διοίκηση προωθεί την ενσωμάτωση κανόνων του ενωσιακού δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη αλλά και των δυνατοτήτων συνεννόησης και διαπραγμάτευσης με την Επιτροπή, με σκοπό τη διευθέτηση των παραβιάσεων σε προδικαστικό στάδιο. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι δεν παρατηρείται καταδικαστική απόφαση, που να αφορά τον τομέα του περιβάλλοντος, που ιστορικά αποτελεί τον τομέα της ενωσιακής νομοθεσίας, στον οποίο σημειώνονται οι περισσότερες παραβιάσεις τόσο από την χώρα μας όσο και από τα υπόλοιπα Κράτη-μέλη⁶. Το γεγονός αυτό, βέβαια, θα πρέπει να αξιολογηθεί τα επόμενα χρόνια, για να κριθεί αν είναι ευκαιριακό ή έχει μονιμότερο χαρακτήρα. Φαίνεται, πάντως ότι αναδεικνύεται ένας νέος τομέας παραβιάσεων, που ελέγχονται από την Επιτροπή, αυτός των κρατικών ενισχύσεων (ανάκτηση παρανόμων κρατικών ενισχύσεων).

3. Το 2022 δεν εντοπίζεται απόφαση του ΔΕΕ επί προδικαστικής παραπομπής κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, που να προέχεται από ελληνικό δικαστήριο. Εισήχθησαν, πάντως, τέσσερις (4) προδικαστικές παραπομπές ελληνικών δικαστηρίων επί των οποίων δεν εκδόθηκε ακόμη απόφαση⁷. Η σταθερά μικρή έως ελάχιστη συνεργασία των ελληνικών δικαστηρίων με το ΔΕΕ⁸ επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε παρουσιάζοντας την ελληνική παρουσία στα δικαστικά όργανα της Ένωσης για την προηγούμενη πενταετία, ορισμένα εκ των οποίων είμαστε υποχρεωμένοι σε γενικές γραμμές να επαναλάβουμε:

Πρώτον, ο εξαιρετικά μικρός αριθμός των προδικαστικών παραπομπών εκ μέρους των ελληνικών δικαστηρίων κινείται σε ρυθμούς αντίθετους με την ευρωπαϊκή τάση αύξησης του αριθμού των προδικαστικών παραπομπών. Το γεγονός αυτό θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης και αντιμετώπισης τόσο από τις Νομικές Σχολές όσο και από τα αρμόδια διοικητικά και εκπαιδευτικά όργανα της δικαιοσύνης. Κατά τη γνώμη μας δεν περιποιεί τιμή για το δικαστικό σύστημα της χώρας η 24^η θέση μεταξύ 27 Κρατών-μελών που μοιράζεται η χώρα μας με τη Σλοβενία με βάση των αριθμό προδικαστικών παραπομπών στο διάστημα 2018 – 2022 (συνολικά 16 αιτήσεις προδικαστικής παραπομπής), παρουσιάζοντας καλύτερη επίδοση μόνο από Μάλτα, την Κύπρο και την Εσθονία⁹. Για να μπορούμε να έχουμε και ένα στοιχείο σύγκρισης, οι 5 χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό αιτήσεων προδικαστικής παραπομπής το 2022 είναι: Γερμανία 93, Ιταλία 63, Βουλγαρία 43, Ισπανία 41 και Πολωνία 39 έναντι 4 μόνο της Ελλάδας¹⁰.

Δεύτερον, δεν φαίνεται να οδηγούν σε αύξηση του αριθμού των προδικαστικών παραπομπών προερχομένων από τα ελληνικά δικαστήρια τα εξής γεγονότα: η αναγνώριση από το ΔΕΚ, με τη γνωστή *απόφαση Köbler*¹¹, της ευθύνης των Κρατών-

⁶ Δικαστικές στατιστικές 2022, οπ. παρ., σελ. 11

⁷ Οπ. παρ., σελ. 5

⁸ Οι αντίστοιχοι αριθμοί για τα αμέσως προηγούμενα έτη ήταν: τρεις (3) το 2012, τέσσερις (4) το 2013, μία (1) το 2014, μία (1) το 2015 και τρεις (3) το 2016, δύο (2) το 2017, μία (1) το 2018, δύο (2) το 2019 και καμία το 2020

⁹ Δικαστικές στατιστικές 2022, οπ. παρ., σελ. 5

¹⁰ Ετήσια Έκθεση, Ανασκόπηση Έτους 2022, διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-04/20230323_pdf_qdaq23001eln_002.pdf, σελ. 27.

¹¹ ΔΕΚ, απόφαση της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 2003, υπόθεση C-224/01, *Köbler*, Συλλ. 2003, σελ. I - 10239

μελών σε αποκατάσταση της ζημίας που προκαλείται με αποφάσεις των ανωτάτων δικαστηρίων, όταν αυτές είναι αντίθετες με ενωσιακό δίκαιο (εξωσυμβατική ευθύνη), η σημαντική βελτίωση στις επιδόσεις του ΔΕΕ όσον αφορά το χρόνο, που απαιτείται για την έκδοση εκ μέρους του αποφάσεων επί προδικαστικών παραπομπών (κατά μέσο όρο 16 μήνες), η καθιέρωση επείγουσας διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, που οδηγεί στην έκδοση αποφάσεως σε διάστημα 4,6 μηνών κατά μέσο όρο¹², καθώς και η σημαντική αύξηση της δικαστικής ύλης στο πλαίσιο των πολιτικών του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (Μετανάστευση, Άσυλο, Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία στις Ποινικές Υποθέσεις, Δικαστική Συνεργασία στις Αστικές Υποθέσεις). Στα γεγονότα αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε και την πρόσφατη καταδίκη Κράτους-μέλους (Γαλλίας) κατόπιν προσφυγής της Επιτροπής για παράβαση της υποχρέωσης προδικαστικής παραπομπής από ανώτατο δικαστήριό του¹³.

4. Μεταξύ των σχετικά λίγων αποφάσεων του ΔΕΕ ελληνικού ενδιαφέροντος κατά το 2022 θα πρέπει να επισημάνουμε, ως έχουσα ιδιαίτερη σημασία, την παρακάτω απόφαση του Δικαστηρίου:

Υπόθεση C-51/20, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας

Η απόφαση εντάσσεται στο μακρύ ιστορικό των δικαστικών διενέξεων της Επιτροπής με την Ελληνική Δημοκρατία σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις που έλαβε η ΛΑΡΚΟ ΑΕ. Στις 27 Μαρτίου 2014 η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2014/539/ΕΕ σχετικά με την κρατική ενίσχυση που χορήγησε η Ελλάδα προς τη ΛΑΡΚΟ. Το διατακτικό της εν λόγω απόφασης όριζε ότι τα επίμαχα μέτρα που έλαβε η χώρα μας συνιστούν ενισχύσεις παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά και συνεπώς πρέπει να ανακτηθούν από τη ΛΑΡΚΟ. Επιπλέον η Ελλάδα υποχρεώνονταν να παράσχει πληροφορίες στην Επιτροπή όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τα μέτρα που έχουν ήδη ληφθεί ή πρόκειται να ληφθούν για τη συμμόρφωση με την εν λόγω απόφαση. Στις 2 Σεπτεμβρίου 2016 η Επιτροπή, εκτιμώντας ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν είχε συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις που υπέχει από την απόφαση 2014/539, άσκησε κατ' αυτής, κατ' εφαρμογή του άρθρου 108, παρ. 2 ΣΛΕΕ, προσφυγή λόγω παραβάσεως, ζητώντας να αναγνωρισθεί ότι η Ελλάδα δεν είχε λάβει, εντός των ταχθεισών προθεσμιών, όλα τα απαραίτητα μέτρα για να συμμορφωθεί προς την ως άνω απόφαση ή ότι, δεν είχε ενημερώσει επαρκώς την Επιτροπή για τα ληφθέντα μέτρα, κατά παράβαση των οριζόμενων στο άρθρο 5 της απόφασης 2014/539 της Επιτροπής. Στις 9 Νοεμβρίου 2017 το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν είχε λάβει, εντός των ταχθεισών προθεσμιών, όλα τα απαραίτητα μέτρα για την εκτέλεση της απόφασης 2014/539 και δεν είχε ενημερώσει την Επιτροπή για τα μέτρα που έλαβε προς συμμόρφωση. Πέντε περίπου χρόνια μετά την έκδοση της αποφάσεως του ΔΕΕ και ενώ εν τω μεταξύ η Ελλάδα απάντησε στην προειδοποιητική επιστολή της Επιτροπής εκθέτοντας, μεταξύ άλλων, τις δυσχέρειες που αντιμετώπισε και δηλώνοντας τη βούλησή του να συνεργαστεί, η Επιτροπή προσέφυγε εκ νέου στο Δικαστήριο κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας κατά το άρθρο 260 ΣΛΕΕ ζητώντας από αυτό με την προσφυγή της: (α) να αναγνωρίσει ότι, μη λαμβάνοντας όλα τα απαραίτητα μέτρα εκτέλεσης της απόφασης που εξέδωσε το Δικαστήριο στις

¹² Άρθρο 267 ΣΛΕΕ και 23α Οργανισμού ΔΕΕ

¹³ ΔΕΕ, απόφαση της 4^{ης} Οκτωβρίου 2018, υπόθεση C-416/17, Επιτροπή κατά Γαλλίας, ECLI:EU:C:2018:811

9 Νοεμβρίου 2017 στην υπόθεση C-481/16 Επιτροπή κατά Ελλάδα¹⁴, η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει της απόφασης αυτής και του άρθρου 260, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (β) να διατάξει την Ελληνική Δημοκρατία να καταβάλει στην Επιτροπή ημερήσια χρηματική ποινή ύψους 26.697,89 ευρώ ανά ημέρα καθυστέρησης στην εκτέλεση της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση, για την περίοδο από την ημέρα έκδοσης της απόφασης στην τρέχουσα υπόθεση μέχρι την ημέρα πλήρους εκτέλεσης της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση (γ) να διατάξει την Ελληνική Δημοκρατία να καταβάλει στην Επιτροπή ένα κατ' αποκοπή ποσό, το ύψος του οποίου προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό ενός ημερήσιου ποσού ύψους 3.709,23 ευρώ επί τον αριθμό των ημερών που θα έχουν παρέλθει από την ημέρα έκδοσης της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση μέχρι την ημέρα τερματισμού της παράβασης από το εν λόγω κράτος μέλος ή, εάν δεν έχει τερματιστεί η παράβαση, μέχρι την ημέρα κατά την οποία θα εκδοθεί η απόφαση στην παρούσα υπόθεση, και (δ) να καταδικάσει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.

Στο διάστημα που διέρρευσε από την κατάθεση της προσφυγής μέχρι την εκδίκαση της υποθέσεως από το ΔΕΕ σημειώθηκαν οι εξής εξελίξεις από την πλευρά της Ελλάδας: Στις 14 Φεβρουαρίου 2020 η Ελλάδα ψήφισε το νόμο 4664/2020, με τον οποίο η ΛΑΡΚΟ τέθηκε σε καθεστώς ειδικής διαχείρισης, η οποία θα οδηγούσε, μέσω σύντομης και απλουστευμένης διαδικασίας, στην εκκαθάριση της εν λόγω εταιρίας. Στις 13 Μαρτίου 2020 οι ελληνικές αρχές, αφενός, κάλεσαν τη ΛΑΡΚΟ να καταβάλει, εντός 30 ημερολογιακών ημερών, το ποσό που αντιστοιχούσε στις ενισχύσεις οι οποίες κρίθηκαν παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά, μετά των αναλογούντων τόκων, και, αφετέρου, ενημέρωσαν την Επιτροπή για το καθεστώς ειδικής διαχείρισης που εφαρμοζόταν επί της ΛΑΡΚΟ. Στις 26 Μαρτίου 2020 το Δικαστήριο, με την απόφαση του στην υπόθεση C-244/18P ΛΑΡΚΟ κατά Επιτροπής¹⁵ δέχθηκε την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η εταιρία κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της 1ης Φεβρουαρίου 2018¹⁶, Λάρκο κατά Επιτροπής, με την οποία το ΓΔΕΕ απέρριψε την προσφυγή της εν λόγω εταιρίας με αίτημα την ακύρωση της απόφασης 2014/539. Το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου κατά το μέτρο που, με την απόφαση αυτή, το ΓΔΕΕ απέρριψε το πρώτο σκέλος του προβληθέντος με την προσφυγή πρώτου λόγου ακυρώσεως, το οποίο αφορά την εγγύηση την οποία χορήγησε το 2008 το Ελληνικό Δημόσιο στη ΛΑΡΚΟ για δάνειο ύψους 30 εκατομμυρίων ευρώ από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.

Προς στήριξη της προσφυγής της η Επιτροπή ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα δεν έλαβε κανένα μέτρο συμμόρφωσης και αυτά που λήφθηκαν έγιναν μετά την άσκηση της προσφυγής. Όσον αφορά το καθεστώς ειδικής διαχείρισης, η Επιτροπή επισήμανε ότι η εταιρία μπορεί να λάβει κρατική επιχορήγηση προς κάλυψη των δαπανών για την εκπλήρωση της διαδικασίας της ειδικής διαχείρισης. Κατά την Επιτροπή, οι λειτουργικές ενισχύσεις υπέρ της ΛΑΡΚΟ, που αποσκοπούν στην απαλλαγή της εταιρίας από έξοδα που θα έπρεπε κανονικά να επωμισθεί στο πλαίσιο της τρέχουσας διαχείρισής της ή των συνήθων δραστηριοτήτων της αποτελούν μια ιδιαίτερως βλαπτική για τον ανταγωνισμό κατηγορία ενισχύσεων. Επιπρόσθετα, η

¹⁴ ΔΕΕ, απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2017, υπόθεση C-481/16, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας, EU:C:2017:845.

¹⁵ ΔΕΕ, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, υπόθεση C-244/18P, ΛΑΡΚΟ ΑΕ κατά Επιτροπής, EU:C:2020:238

¹⁶ ΓΔΕΕ, απόφαση της 1ης Φεβρουαρίου 2018, υπόθεση T-423/14, ΛΑΡΚΟ ΑΕ κατά Επιτροπής, EU:T:2018:57

Επιτροπή υποστήριξε ότι η Ελλάδα όφειλε να κινήσει διαδικασία αφερεγγυότητας κατά της ΛΑΡΚΟ και να εγγράψει την απαίτηση σχετικά με την ανάκτηση των επίμαχων ενισχύσεων στον πίνακα κατάταξης των πιστωτών εντός της τετράμηνης προθεσμίας του άρθρου 4 της απόφασης 2014/539. Κατόπιν της εγγραφής αυτής έπρεπε να ακολουθήσει είτε η ανάκτηση του συνολικού ποσού των ενισχύσεων είτε η εκκαθάριση του αποδέκτη και η οριστική παύση των δραστηριοτήτων του.

Αμυνόμενη, η Ελληνική Δημοκρατία υποστήριξε ότι έλαβε σειρά μέτρων που συνιστούν ουσιώδη πρόοδο στην εκτέλεση της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση (υπαγωγή σε καθεστώς ειδικής διαχείρισης). Ακόμη, υποστήριξε ότι η ειδική διαχείριση συνιστά ιδιαίτερη διαδικασία αφερεγγυότητας, στο πλαίσιο της οποίας ο ειδικός διαχειριστής προβαίνει ταχέως στην πώληση των στοιχείων του ενεργητικού της οικείας επιχείρησης και διοργανώνει δημόσιο πλειοδοτικό διαγωνισμό κατά τρόπο ώστε να αποφευχθεί η απαξίωση των στοιχείων του ενεργητικού. Τέλος, η Ελληνική Δημοκρατία δεν αμφισβήτησε ότι η απόφαση 2014/539 παραμένει πλήρως εκτελεστή μετά την έκδοση της απόφασης της 26ης Μαρτίου 2020. Ωστόσο, όταν εκκρεμεί προσφυγή κατά απόφασης ανάκτησης, η προσωρινή εκτέλεση της απόφασης αυτής μπορεί να διασφαλιστεί, για παράδειγμα, μέσω της καταβολής, από τον αποδέκτη της ενίσχυσης, ολόκληρου του προς ανάκτηση ποσού σε λογαριασμό μεσεγγύησης.

Το Δικαστήριο δεν έκανε δεκτούς τους ισχυρισμούς της Ελληνικής Δημοκρατίας και διαπίστωσε ότι αυτή, μη λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα για την εκτέλεση της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 260, παρ. 1 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, επισήμανε ότι η προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε η ΛΑΡΚΟ κατά της απόφασης 2014/539 δεν επηρεάζει τον εκτελεστό χαρακτήρα της απόφασης 2014/539 και, κατά συνέπεια, την υπό κρίση διαφορά, στο βαθμό που σύμφωνα με το άρθρο 278 ΣΛΕΕ, ελλείψει αντίθετης απόφασης του ΓΔΕΕ, μια προσφυγή ακυρώσεως δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα. Όσον αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες οι κρατικές ενισχύσεις που χορηγήθηκαν παρανόμως και κρίθηκαν μη συμβατές με την εσωτερική αγορά πρέπει να ανακτηθούν από επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή τελούν σε κατάσταση πτώχευσης, υπενθύμισε ότι τέτοιες δυσκολίες δεν θίγουν την υποχρέωση ανάκτησης της ενίσχυσης. Επομένως, το Κράτος-μέλος υποχρεούται, κατά περίπτωση, να ζητήσει να τεθεί η εταιρία σε εκκαθάριση, να εγγράψει την απαίτησή του στο παθητικό της εταιρίας ή να λάβει οποιοδήποτε άλλο μέτρο το οποίο θα καταστήσει δυνατή την επιστροφή της ενίσχυσης.

Ως προς τις χρηματικές ποινές που ζήτησε η Επιτροπή, το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε ότι κατά πάγια νομολογία, η επιβολή χρηματικής ποινής δικαιολογείται καταρχήν μόνον εφόσον, κατά τον χρόνο εξέτασης των πραγματικών περιστατικών από το Δικαστήριο, η παράβαση που συνίσταται στη μη εκτέλεση προηγούμενης απόφασης εξακολουθεί να υφίσταται και ότι για τους σκοπούς του προσδιορισμού του ύψους της χρηματικής ποινής, τα βασικά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να εξασφαλίζεται ο χαρακτήρας της ως μέτρου εξαναγκασμού με σκοπό την ομοιόμορφη και αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης είναι, καταρχήν, η σοβαρότητα της παράβασης, η διάρκειά της και η ικανότητα πληρωμής του οικείου Κράτους-μέλους, υποχρέωσε λόγω της σοβαρότητας της παραβίασης εκ μέρους της Ελλάδας να καταβάλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματική ποινή ύψους

4.368.000 ευρώ ανά εξάμηνο από τη δημοσίευση της απόφασής του έως την ημερομηνία πλήρους εκτέλεσης της απόφασης της 9ης Νοεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Ελλάδα και να καταβάλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 5.500.000 ευρώ. Για τον υπολογισμό των ανωτέρω ποινών το Δικαστήριο έλαβε κυρίως υπόψη του το σημαντικό ύψος του ποσού της ενίσχυσης, που δεν έχει ανακτηθεί (160 εκατομμύρια ευρώ), την κατ' επανάληψη παραβατική συμπεριφορά της Ελλάδας στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, την βαρύνουσα σημασία της παράβασης των κανόνων της ΣΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων, ενώ υπενθύμισε ότι η αναλογικότητα των οικονομικών κυρώσεων εκτιμάται υπό το πρίσμα της διαπιστωθείσας παράβασης καθώς και της ικανότητας πληρωμής του οικείου Κράτους-μέλους (ΑΕΠ) και όχι η «*θεσμική του βαρύτητα*» (αριθμός ψήφων που διαθέτει το Κράτος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), που έλαβε υπόψη της η Επιτροπή με την προσφυγή της.

Κλείνοντας αυτό το προλογικό σημείωμα θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα **Κυριακή Ραφτοπούλου**, Διδάκτορα της Νομικής Σχολής του ΔΠΘ, για τη συμβολή της στην έρευνα, συγκέντρωση, επεξεργασία και ταξινόμηση του υλικού, που ακολουθεί.

Μ.Δ.Χ.

Κρατικές ενισχύσεις

-υπόθεση C-51/20, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας

«Παράβαση κράτους μέλους – Κρατικές ενισχύσεις – Ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά – Υποχρέωση ανάκτησης – Απόφαση του Δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση – Μη εκτέλεση – Μη τήρηση της υποχρέωσης ανάκτησης παράνομων και μη συμβατών ενισχύσεων – Οικονομικές κυρώσεις – Αναλογικός και αποτρεπτικός χαρακτήρας – Χρηματική ποινή – Κατ' αποκοπήν ποσό – Ικανότητα πληρωμής – Στάθμιση των ψήφων του κράτους μέλους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο»

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Η Ελληνική Δημοκρατία, μη έχοντας λάβει όλα τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της απόφασης της 9ης Νοεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Ελλάδα (C-481/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:845), παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 260, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.
- 2) Υποχρεώνει την Ελληνική Δημοκρατία να καταβάλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματική ποινή ύψους 4 368 000 ευρώ ανά εξάμηνο από τη δημοσίευση της παρούσας απόφασης έως την ημερομηνία πλήρους εκτέλεσης της απόφασης της 9ης Νοεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Ελλάδα (C-481/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:845).
- 3) Υποχρεώνει την Ελληνική Δημοκρατία να καταβάλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 5.500.000 ευρώ.
- 4) Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.

-υπόθεση T-347/20, Σόγια Ελλάς ΑΕ κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Κρατικές ενισχύσεις – Δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων – Καθεστώτα ενισχύσεων τις οποίες χορήγησε η Ελλάδα υπό τη μορφή επιδοτήσεων επιτοκίου και εγγυήσεων του Ελληνικού Δημοσίου για υφιστάμενα δάνεια και για νέα δάνεια με σκοπό την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα – Απόφαση κηρύσσουσα τα καθεστώτα ενισχύσεων μη συμβατά με την εσωτερική

αγορά και παράνομα και διατάσσουμε την ανάκτηση των χορηγηθεισών ενισχύσεων – Ενίσχυση περιοριζόμενη σε πληγείσες περιοχές – Πλεονέκτημα – Επιλεκτικός χαρακτήρας – Αρχή του ιδιώτη επιχειρηματία υπό συνθήκες οικονομίας της αγοράς – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Δικαίωμα ακροάσεως – Διάρκεια της διαδικασίας – Δικαιολογημένη εμπιστοσύνη – Χρόνος παραγραφής – Άρθρο 17 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589»

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Η Σόγια Ελλάς ΑΕ φέρει τα δικαστικά έξοδά της καθώς και τα δικαστικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- 3) Η Μύλοι Σόγιας ΑΕ φέρει τα δικαστικά έξοδά της.

- υπόθεση T-757/18: Κοινοπραξία Τουριστική Λουτρακίου Ανώνυμη Εταιρεία ΟΤΑ – Λουτράκι ΑΕ – Κλαμπ Ξενοδοχείο Λουτράκι Καζίνο Τουριστικές και Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις ΑΕ κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υποστηριζόμενη από Regency Entertainment Ψυχαγωγική και Τουριστική Α.Ε.

«Κρατικές ενισχύσεις – Ελληνικά καζίνα – Σύστημα το οποίο προβλέπει την επιβολή επιβαρύνσεως με συντελεστή 80 % επί εισιτηρίων διαφορετικής αξίας – Διαφοροποίηση μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών καζίνων – Καταγγελία»

Το Γενικό Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Απορρίπτει την προσφυγή

2) Καταδικάζει την Κοινοπραξία Τουριστική Λουτρακίου Ανώνυμη Εταιρεία ΟΤΑ – Λουτράκι ΑΕ – Κλαμπ Ξενοδοχείο Λουτράκι Καζίνο Τουριστικές και Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις ΑΕ να πληρώσει τα δικαστικά έξοδα.

- υπόθεση T-850/19, Ελληνική Δημοκρατία κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Κρατικές ενισχύσεις – Δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων – Καθεστώτα ενισχύσεων τις οποίες χορήγησε η Ελλάδα υπό τη μορφή επιδοτήσεων επιτοκίου και εγγυήσεων του Ελληνικού Δημοσίου για υφιστάμενα δάνεια και για νέα δάνεια με σκοπό την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα – Απόφαση κηρύσσουμε τα καθεστώτα ενισχύσεων μη συμβατά με την εσωτερική αγορά και παράνομα και διατάσσουμε την ανάκτηση των χορηγηθεισών ενισχύσεων – Ενίσχυση περιοριζόμενη σε πληγείσες περιοχές – Πλεονέκτημα – Επιλεκτικός χαρακτήρας – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Διάρκεια της διαδικασίας – Δικαιολογημένη εμπιστοσύνη – Χρόνος παραγραφής – Άρθρο 17 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589»

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.

Χρηματοδότηση

- υπόθεση T-217/20, Ελληνική Δημοκρατία κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«ΕΓΤΕ και ΕΓΤΑΑ – Δαπάνες που αποκλείονται από τη χρηματοδότηση – Δαπάνες τις οποίες πραγματοποίησε η Ελλάδα – Αγροτική ανάπτυξη – Βασικοί έλεγχοι – Κατ' αποκοπήν δημοσιονομικές διορθώσεις – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης – Ασφάλεια δικαίου – Αναλογικότητα – Αρχή της χρηστής διοίκησης»

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.

Σήμα

-υπόθεση T-13/22, Αλεξάνδρα Λούτσου κατά Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO)

«Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αίτηση καταχωρίσεως εικονιστικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης POLIS LOUTRON – Απόλυτοι λόγοι απαραδέκτου – Περιγραφικός χαρακτήρας – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 – Έλλειψη διακριτικού χαρακτήρα – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 2017/1001»

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Καταδικάζει την Αλεξάνδρα Λούτσου στα δικαστικά έξοδα.

Θεσμικό δίκαιο

υπόθεση T-352/21, Πολιτιστικός Οργανισμός «Οι Δρόμοι της Ελιάς» κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Θεσμικό δίκαιο – Επιλογή των εταίρων για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων του Europe Direct (2021-2025) στην Ελλάδα – Διαδικασία πρόσκλησης υποβολής προτάσεων – Κριτήρια επιλεξιμότητας – Απόρριψη υποψηφιότητας»

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Ο Πολιτιστικός Οργανισμός «Οι Δρόμοι της Ελιάς» φέρει, πέραν των δικαστικών εξόδων του, τα δικαστικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

υπόθεση T-507/21, Ιωάννης Μιγαδάκης κατά Οργανισμού Κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ENISA)

«Δημόσια υπηρεσία – Έκτακτο προσωπικό – Προσλήψεις – Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος – Εξέταση μέσω τηλεδιάσκεψης – Ελάχιστο όριο μορίων – Ίση μεταχείριση – Αντικειμενικότητα μοριοδότησης»

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την έφεση.
- 2) Καταδικάζει τον κ. Ιωάννη Μιγαδάκη στα δικαστικά έξοδα.